

ФОЛЬКЛОР ЯК ЗАСІБ КУЛЬТУРНОЇ АДАПТАЦІЇ І ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Спираючись на провідні ідеї науковців щодо ролі патріотичного виховання особистості, автор статті висвітлює проблему використання фольклору в формуванні патріотичної свідомості майбутнього учителя.

Однією з найпотужніших духовних сил кожної людини, суспільства в цілому є патріотизм, який споконвіку плекає кожна нація. Ефективність у формуванні патріотичної свідомості досягається не використанням поодиноких цінностей, а системою їх поєднання. Психологічно-педагогічна концепція цінностей, розроблена А. Здравомисловим, З. Равкіним, В. Веселовою, В. Скутіною та іншими розглядає вихідні положення, які мають бути враховані при формуванні патріотичної свідомості молоді: джерела цінностей у суспільстві базуються на реаліях повсякденного життя – вони пов'язуються із життєвим досвідом особистості, соціальними умовами її формування, що впливають на вибір осмислених дій. Так, В.І. Скутіна основою формування національних цінностей особистості вважає морально-світоглядні цінності українського етносу [1: 96]. У структурі їх змісту вона виділяє такі компоненти:

- гармонія (гармонія життя внутрішнього світу, міжособистісних стосунків, відносин з природою);
- добро (добро як істина, вище благо, глибока віра в перемогу добра над злом, добротворчість, милосердя, гуманізм);
- свобода (внутрішня свобода, волелюбність, визнання неповторності людської індивідуальності, нетерпимість до рабства, свобода волевиявлення);
- справедливість (щирість, правдивість, прагнення до істини, до соціальної справедливості, віра у Вищу справедливість);
- сім'я як першооснова розвитку й формування особистості, духовного, культурного, економічного розвитку суспільства;
- народ (повага до трудового народу, вміння осмислювати історію, культуру, традиції, моральні цінності свого народу, віра в його духовні сили, прагнення до того, щоб український народ зайняв гідне місце у цивілізованому світі);
- Україна (патріотичні почуття, прагнення до зміцнення державності, економіки, культури, готовності віддати усі зусилля для блага Вітчизни).

Таким чином, можна зробити висновок, що ефективність формування патріотичної свідомості досягається не використанням поодиноких цінностей, а шляхом застосування системи їх поєднання.

Великий загальний учених у сфері історії, філософії, політології, етнографії наголошує на виключній ролі у формуванні молодого покоління суспільствознавчого наукового потенціалу, що спрямований на розробку національної ідеї та шляхів її впровадження у практику виховання. Вважаємо, що саме народна творчість, у якій сконцентрований увесь широкий діапазон виявів духовності української нації, може стати джерелом формування патріотичної свідомості особистості.

Фольклорна традиція є генетичною спадщиною етносу. Як і мова, вона закодована у генетичній природі людини, а тому вивчення фольклору повинно спиратися на дослідження етнічного генотипу, що властивий даному етносу чи групі етносів. П.П. Кононенко, досліджуючи мову та словесність, констатує їх людську, земну і космічну сутність: "Проблема мови знову постала як проблема збереження та розвитку не тільки окремих націй і культур, а й цільності вселюдства та духовного космосу, гуманістичної сутності світу. А вирішення проблеми стало справою честі кожного сучасника, що розуміє: міра володіння рідною мовою є мірою духовності людини та суспільства, отже, – мірою загального поступу" [2: 171]. Цікавою є розроблена ученим система, що поєднує центри: Україна – етнос; Україна – природа, екологія; Україна – мова, художня словесність; Україна – історія; Україна – нація; Україна – держава; Україна – культура (матеріальна і духовна - освіта, мистецтво, література), філософія, релігія, економіка, право, наука, військо; Україна в міжнародних відносинах; Україна – ментальність. Доля. Історична місія [2: 27].

Таким шляхом можна підпорядкувати фольклор важливій проблемі життєвої адаптації молоді людини, прищепити їй любов до свого краю, свого народу і його культури. Досконало знаючи своє, вона виявить інтерес і до іншого, контрастного. Г.Г. Ващенко, всебічно досліджуючи українську народну пісню з часів Київської Русі й до середини ХХ століття включно, виявив характерні риси світогляду українця. Йому притаманні:

- глибока релігійність, міцна віра в Бога. Бог є найвища Правда – і тому правда переможе, як в особистому, так і в громадському житті;
- щирий патріотизм. Український лицар живе для Батьківщини: він завжди готовий віддати за неї своє життя. Найдорожче для нього – лицарська честь і слово; найбільша ганьба для нього – зрада вірі й Україні;
- любов і пошана до батьків, згода в сім'ї й родині, що є основою здорового суспільного життя;
- згода й мир між членами суспільства, культ дружби й побратимства;
- чистота почуття кохання, створення на ґрунті скромності, стриманості й вірності здорової родини;
- любов до праці, різке засудження та висміювання ледарів;
- свідомість своєї людської гідності, почуття честі, те, що можна назвати духовним аристократизмом;

- пошана до інших людей, що виявляється в чемній поведінці, в привітанні і т. ін.;
- непереможна любов до волі й ненависть до рабства й неволі;
- працелюбство, радісна вільна праця на своїй ниві; тяжка й ненависна праця на чужій: вона гнітить і принижує людину;
- любов до своєї хати, до свого клаптя землі [3: 121-138].

Отже, звернення до народної творчості при формуванні патріотичної свідомості молодого покоління є досить логічним і дієвим. Методика пізнання фольклору мусить розпочинатися із вивчення географії – просторового топографічного районування, "хорологічної" науки про різні явища, пов'язані з природою землі, її ландшафтом, рослинністю, тваринним світом, тобто місцем перебування людини-творця, що дає відповідь на питання про причини етнічного, етнографічного поділу демографічної карти, сприяє розкриттю "етнічного характеру".

З хорологічним підкладом тісно пов'язана історична класифікація народної культури, її просторова стратифікація, тобто різні історико-стильові нашарування, які формувалися під впливом специфіки історичного і культурного розвитку даного етносу, його спілкування з іншими. Не менш важливим при тому є й питання фольклорно-літературного "діалогу" у процесі пізнання фольклорної спадщини, що ніколи не була ізольована від літератури. Вивчення фольклору з метою його практичного опанування мусить відбуватися не тільки за посередництвом слухової практики ознайомлення з автентичним фольклором і не може обмежуватися пізнанням його з книжок, збірників, що заздалегідь засуджене на поразку. Фольклор як усна творчість дається сприйняттю тільки шляхом включення усіх елементів його виконавського контексту: артикуляції, жестів, обрядів, тембрів, мелосу, агогічних засобів, що є виявом "модусу мислення" народу, його темпераменту. Тільки у такий спосіб можна по-справжньому відчувати діалектні особливості вербальної, музичної мови, забезпечити емоційне сприйняття на перший погляд простих фольклорних явищ, які насправді мають глибинну багатшарову структуру: адже кожний фольклорний твір ніколи не існує в одиниці. Він завжди – множина варіантів – варіантна парадигма. Сене фольклорного твору, його стильова якість пізнаються тільки через сукупність його варіантів із різних територій, які дають нам картину різного трактування однієї і тієї ж ідеї. Таким чином, вивчення фольклору, пристосування його для виховних, культурних цілей мусить відбуватися комплексним способом із залученням багатьох суміжних дисциплін.

Досліджуючи шляхи формування патріотичної свідомості засобами фольклору, ми дійшли висновку, що першість належить українським думам. Такі високі ідеї гуманістичного порядку, як патріотизм, стійкість, братерство – червоною ниткою проходять через велике коло жанрів і форм української усної народнопоетичної творчості, але особливо яскраве втілення знайшли вони саме тут. Протягом століть напруженої боротьби за національне і соціальне визволення український народ творив сувору, мужню і водночас ліричну поезію – думи. Вони не втратили і ніколи не втратять свого наукового, культурного та виховного значення, адже в них відбито світогляд народу на кожному етапі його історичного розвитку, його морально-етичні норми, погляди, естетичні смаки. Народ не створював дум, одірваних від дійсності, які не відповідали б завданням, висунутим ходом національно-визвольної боротьби – це суперечило б самій природі народної поезії. Йому потрібна була не безпристрасна оповідь про давно минулі часи, а суворі і мужня поезія, яка відповідала б прагненням, інтересам, яка мобілізувала б на боротьбу.

Саме в думах сконцентрувалися глибинні шари народнопоетичного та філософського світосприймання, що втілились у яскраві образи. Як свідчать історики, ще за часів "трипільської" культури на українських землях мовлене чи проспіване слово завжди відігравало першопочаткову роль у становленні свідомості людей. Уже здавна люди звернули увагу на те, що особливу силу завжди має слово співане, яке втілює цілісний художній образ. Тоді воно набуває магічного значення. Публіцистичність, ораторський пафос, героїчна піднесеність музичного висловлювання і разом з тим ліризм дум мають, безперечно, великий вплив на особистість.

Добір подібних творів під час проходження курсу народної творчості великою мірою сприятиме формуванню світогляду молоді, вихованню благородних патріотичних почуттів. А комплексне розуміння "фольклору" як важливої частини генетичної культурної пам'яті ставить його на належний рівень функціонування в системі інтелектуального, естетичного і культурного виховання молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Скутіна В.І. Ціннісні аспекти формування національної свідомості старшокласників // Педагогіка і психологія, 1997. – № 2. – с. 95. – 102.
2. Кононенко П.П. Українознавство. Навчальний посібник. – К.: Заповіт, 1994. – 320 с.
3. Ващенко Г. Виховний ідеал. – Полтава: "Полтавський вісник", 1994. – 191 с.

Матеріал надійшов до редакції 20. 03. 2005 р.

Роговская Е.В. Фольклор как способ культурной адаптации и воспитания патриотического сознания личности.

Опираясь на ведущие идеи учёных относительно роли патриотического воспитания личности, автор статьи освещает проблему использования фольклора в формировании патриотического сознания будущего учителя.

Rogovska Ye.V. Folk Art as a Means of Cultural Adaptation and Patriotic Upbringing.

The article highlights the problem of employing folk art in the process of formulation of the patriotic awareness of a prospective teacher with focus being made on prominent scientists' ideas relating to patriotic upbringing.